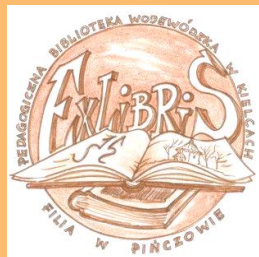

**Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Kielcach
Filia w Pińczowie**

**JAN KAROL
CHODKIEWICZ**

HETMAN WIELKI LITEWSKI

Robert Karpiński

Pińczów 2021

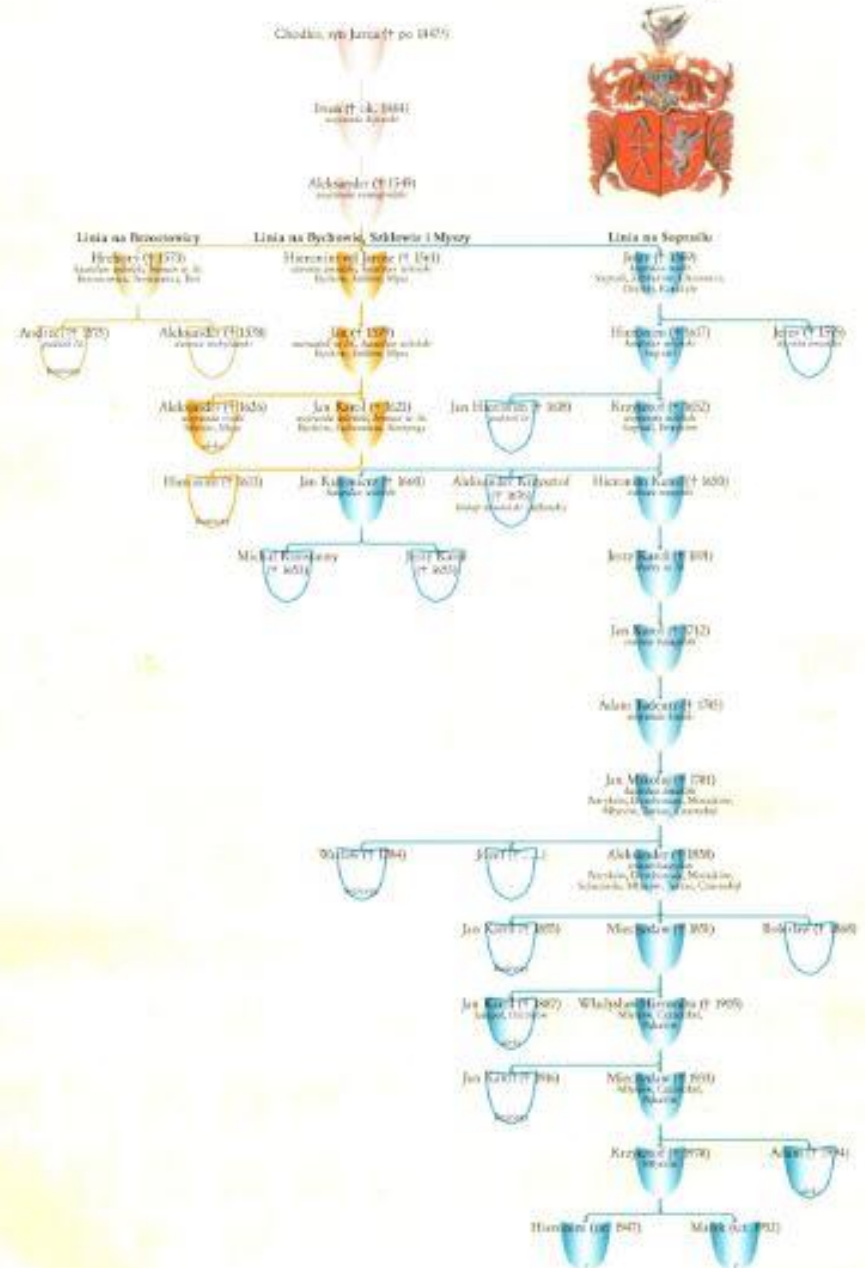
Jan Karol Chodkiewicz – obraz
Wojciecha Gersona
(Wisner H., Rokosz Zebrzydowskiego, Kraków,
Krajowa Agencja Wydawnicza, 1989, 80 s.)

Pochodzenie i ród

Rodzina Chodkiewiczów wywodzi się od Chodka Jurewicza. Pierwszy raz informacja o nich pojawiła się w XV w. Ród zyskiwał na znaczeniu w trakcie panowania trzech kolejnych władców z dynastii Jagiellonów: Kazimierza Jagiellończyka, Jana Olbrachta i Aleksandra.

Drzewo genealogiczne Chodkiewiczów
(Zielińska, T., Poczci polskich rodów arystokratycznych, Warszawa, WSiP, 1997)

Chodkiewiczowie herbu Kościeszka i Gryf z mieczami

Rodzina

Dziadek Jana Karola Hrehory był hetmanem wielkim litewskim. Sam Karol urodził się w 1560 roku jako syn Jan – marszałka wielkiego litewskiego i Krystyny ze Zborowskich – wojewodzianki krakowskiej. Jan miał liczne rodzeństwo - dwóch starszych braci: Hieronima i Aleksandra i cztery młodsze siostry: Annę, Krystynę, Halszkę i Aleksandrę.

Pieczętował się herbem Kościeszka.

Herb Kościeszka vel Gryf z Mieczami
(Zielińska, T., Poczet polskich rodów
arystokratycznych, Warszawa, WSiP, 1997)

Dzieciństwo

Dzieciństwo spędził u boku matki, która wychowała go w wierze katolickiej. Wyróżniał się inteligencją i dowcipem. Łatwo nawiązywał kontakty towarzyskie. Jednocześnie był bardzo impulsywny, co stawało się przyczyną wielu zatargów w późniejszym życiu. Bardzo lubił ćwiczenia wojskowe.

Fragment obrazu „Elekcja Augusta II w 1697 r.”
– obraz Martin Altomonte

(Wielka księga królów i prezydentów Polski, red. J. Ilg, E. Spadzińska-Żak, J. Szewczyk, Chorzów, Wydawnictwo Arkadia, 2012, s. 249)

Młodość

Uczęszczał do kolegium jezuickiego w Wilnie. Tam jego wiara jeszcze bardziej się pogłębiła. Kształcił się w Akademii Wileńskiej. W 1579 r. stracił ojca. Razem z braćmi podróżował wzorem innych rodzin magnackich po Europie zachodniej. W Ingolstadt w Bawarii studiował filozofię i prawo. Odwiedził Niemcy, Włochy (Padwa, Wenecja) i Maltę, gdzie zapoznawał się z zachodnią sztuką wojenną. Przebywał też w siedzibie zakonu kawalerów maltańskich. W trakcie tych podróży w 1588 r. zmarła jego matka.

Szkoła szlachcica polskiego – obraz Artura Grottgera „Pierwsze strzelanie” (Artur Grottger Ottyniowice na Podolu 1837 - Amélie-les-Bains 1867 [online], [dostęp: 16 września 2021], Dostępny w Internecie:

http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Grottger/Grottger_2.htm)

Życie rodzinne

Jan Karol Chodkiewicz w spadku po rodzicach otrzymał Bychów, Lechowicze i Świsłocz. Ożenił się z Zofią Mielecką, wdową po księciu Semenie Olelkowiczu. Małżeństwo było udane. Żona obdarzyła go córką Anną i synem Hieronimem, który zmarł w wieku 16 lat. W 1619 r. Zofia zmarła. Wkrótce Jan ożenił się po raz drugi z 20-letnią Anną Ostrogską.

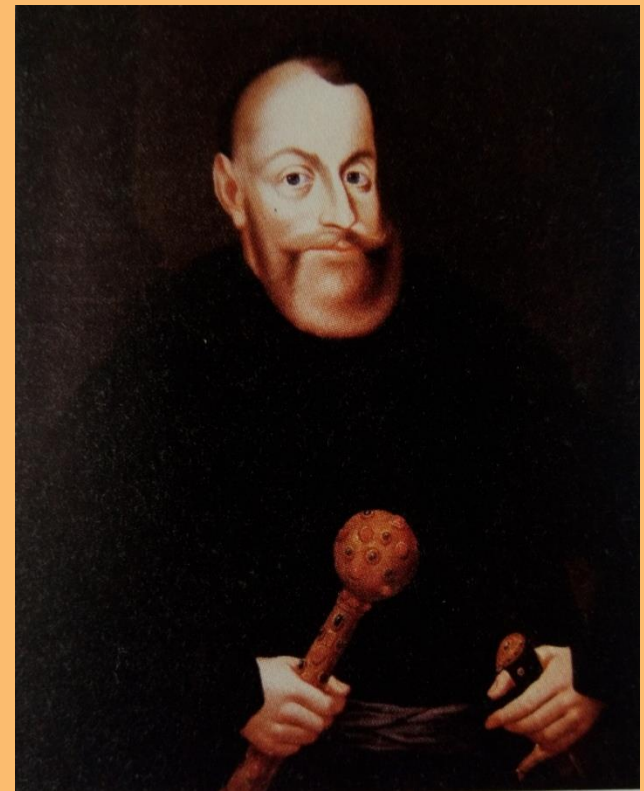

Pożegnanie hetmana z żoną Anną Ostrogską przed wyprawą chocimską – obraz Józefa Oleszkiewicza.

(Kienzler I., Chocim 1621, Warszawa, Edipresse, 2014, 89 s.)

Początki służby publicznej i pierwsze doświadczenia

W 1596 r. został podczaszym litewskim, a w 1599 otrzymał generalne starostwo Żmudzkie dzięki poparciu szlachty. W tym samym roku wybuchł konflikt między Chodkiewiczami a Radziwiłłami. Powodem był brak zgody na małżeństwo Janusza Radziwiłła z podopieczną Chodkiewiczów Zofią Olelkowiczówną, dziedziczką wielkiej fortuny. Chodkiewiczowie nie chcieli się na to zgodzić i sprawa trafiła do Trybunału Litewskiego, który przyznał rację Radziwiłłom. Obie strony przygotowały się do walki i zgromadziły 12 tysięcy żołnierzy, ale mediacja króla zapobiegła wojnie domowej, bo Chodkiewiczowie zgodzili się na małżeństwo.

Jan Karol – obraz nieznanego malarza z XVII w.
(Kienzler I., Chocim 1621, Warszawa, Edipresse, 2014, 89 s.)(zbiory Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie)

Przeciwnicy

Na początku XVII wieku Rzeczpospolita musiała toczyć wojny ze swoimi sąsiadami. Dzięki temu Jan zdobywał cenne doświadczenie bojowe z różnymi przeciwnikami i przeciw różnym metodom walki. Walczył przeciw kozackiej Sicy Zaporoskiej, Wołoszczyźnie, Królestwu Szwecji, carskiej Rosji, sułtańskiej Turcji, Tatarom krymskim, ale też przeciw swoim rodakom w trakcie rokoszu Zebrzydowskiego. Warte podkreślenia jest jego zaangażowanie, nie tylko osobiste, ale również materialne. Kiedy innymi próbowali zdobyć jak najwięcej dla siebie, on nie szczędził środków, by opłacić wojsko, które nie otrzymywało zaległej zapłaty za służbę.

Jan Karol Chodkiewicz – obraz anonimowego malarza z 1620 r. (Żygulski Z., Hetmani Rzeczypospolitej, Kraków, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1994, 72 s.)

Kozacy

W 1596 r. wyruszył na pierwszą Wyprawę wojenną. W tym czasie bowiem doszło do buntu na Ukrainie. Kozacy Zaporoscy zbuntowali się przeciw władzy Rzeczypospolitej. Powstańcami dowodził ataman Semen Nalewajko. Celem Kozaków było zdobycie Krakowa i pozbycie się szlachty z Ukrainy. Pod dowództwem Stanisława Żółkiewskiego walczył w bitwie pod Konstantynowem i samodzielnie zdobył Kaniów.

Kozak rysunek nieznanego autora
(Косенко Л., Козаки. Факти, міфи, коментарі.
Лицарський орден України, Київ, Видавництво
Школа, 2007, 576 с.)

Wołoszczyzna

W 1600 wziął udział w wyprawie hetmana wielkiego koronnego Jana Zamoyskiego na Wołoszczyznę przeciw Michałowi Walecznemu. Celem wyprawy było osadzenie na tronie wołoskim Jeremiego Mohyły, przyjaznego Polsce hospodara. 20 października 1600 r. doszło do bitwy pod Bukowem, w której walczył również Jan Karol Chodkiewicz. Polacy zwyciężyli Wołochów i osadzili na tronie Jeremiego. Polacy zdobyli 95 chorągwi, cały obóz i artylerię.

Jeździec wołoski ryc. Abrahama de Bruyna druga połowa XVI w.

(Tomasz Mleczek Obertyn 1531 Edipresse Warszawa 2015 s. 89)

Początek wojen ze Szwecją

W 1601 r. Chodkiewicz został mianowany hetmanem polnym litewskim i wyruszył do Inflant w zastępstwie hetmana wielkiego litewskiego Krzysztofa „Pioruna” Radziwiłła, z którym pozostawał w konflikcie. W tym samym roku pobił armię szwedzką w bitwie pod Kokenhausen. W 1602 r. został głównym dowódcą armii polskiej w Inflantach i w 1603 r. zdobył twierdzę Dorpat oraz obronił Rygę. 23 września 1604 zwyciężył w bitwie pod Białym Kamieniem. Posiadał tylko 2 tysiące żołnierzy a pokonał wojska szwedzkie w sile 3 tysięcy. Straty Polaków wyniosły 150 ludzi.

Pochód Szwedów do Kiejdan – obraz Józefa Brandta
(Nagielski M., Warka 1656, Warszawa, Edipresse, 2015, 89 s.)

Kircholm – 27 września 1605 r.

Hetman Chodkiewicz wygrywał w polu, ale brak odpowiednich Funduszy niweczył jego zwycięstwa. W 1605 r. otrzymał wakującą pod Krzysztofie Radziwille „Piorunie” wielką buławę hetmańską. W tym samym roku odniósł swoje największe zwycięstwo w bitwie pod Kircholmem. Pokonał króla Karola Sudermańskiego. Jego oddziały liczyły tylko 4 tysiące żołnierzy (w tym 3 tysiące jazdy), a przeciw niemu walczyło 11 tysięcy Szwedów. Śmiały atak i szarża husarii przełamała szwedzkie szyki i przeważała zwycięstwo na polską stronę. Zginęło 6 tysięcy Szwedów i około 100 żołnierzy polskich. Gratulacje nadeszły z całej Europy m.in. papieża Pawła V, Cesarza Rudolfa II Habsburga, króla Anglii Jakuba Stuarta, sułtana Ahmeda i szacha Persji Abbasa.

Rokosz Zebrzydowskiego

Powrócił do kraju i w 1607 r. wziął udział w tłumieniu rokoszu Zebrzydowskiego – po stronie króla. Był to bunt szlachty przeciw królowi zorganizowany w celach politycznych. Przywódcami buntu byli: marszałek wielki koronny Mikołaj Zebrzydowski, Jan Szczęsny Herburt, Stanisław Diabeł Stadnicki i podczaszki litewski Janusz Radziwiłł. Chcieli oni zdetronizować Zygmunta III Wazę oraz wprowadzić obieralność urzędników ziemskich na sejmikach.

Rokosz sandomierski – obraz nieznanego autora z XVII w.
(Sławomir Leśniewski Hetmani Polscy i Litewscy. Leksykon, Kluki, Fenix
2010, 160 s.)

W Wielkim Księstwie Litewskim rozbił oddziały rokoszan, sformowane przez kasztelana wileńskiego Janusza Radziwiłła. 6 lipca 1607 r. w bitwie pod Guzowem, przyczynił się w znacznym stopniu do zwycięstwa wojsk króla. W batalii tej 10 tysięcy piechoty rokoszan, 600 jazdy oraz 28 dział i hakownic przeciwstawiło się armii króla Zygmunta III liczącej 9100 piechoty, 3200 jazdy i 24 dział. Dowódcą wojsk królewskich był hetman polny koronny Stanisław Żółkiewski. Jan Karol Chodkiewicz dowodził prawym skrzydłem walcząc naprzeciw wojsk swojego osobistego wroga Janusza Radziwiłła. Początkowo rokoszanie mieli przewagę, ale ostatecznie szala zwycięstwa przechyliła się na stronę wojsk królewskich.

Walki ze Szwecją

W 1608 r. w bitwie morskiej pod Salis pokonał szwedzką flotę a następnie doprowadził do podpisania zawieszenia broni. W 1609 r. jednak Szwedzi zerwali rozejm i wznowili walkę. Hetman ponownie musiał wyruszyć do Inflant. W trakcie odbicia Parnawy sam dał przykład męstwa i poświęcenia, gdy z powodu braku piechoty ruszył pieszo do szturmu. Za jego przykładem poszła husaria. Zdobył Parnawę i Dyjament, aż w 1611 r. król upoważnił go do zwarcia rozejmu ze Szwedami.

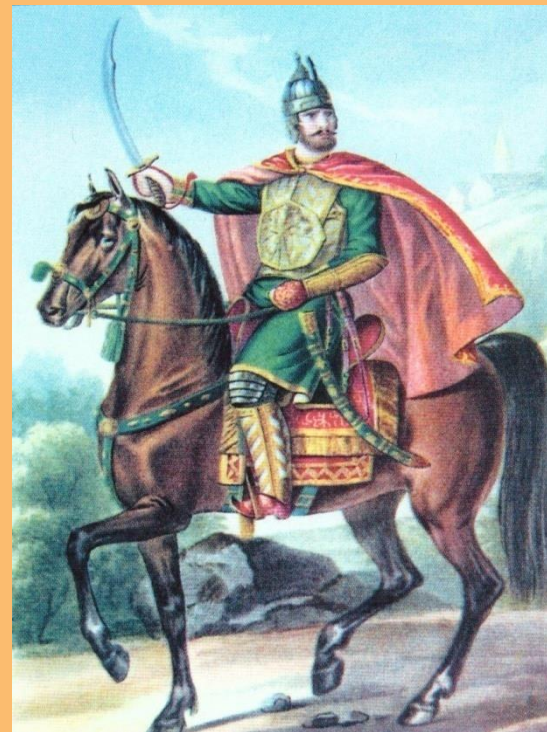

Pochód Szwedów do Kiejdan – obraz Józefa Brandta
(Nagielski M., Warka 1656, Warszawa, Edipresse, 2015, 89 s.)

Wyprawa na Moskwę

Hetman był zdecydowanym przeciwnikiem „dymitriad”. Jednak kiedy król wydał mu rozkaz przeprowadzenia odsieczy zablokowanej polskiej załozdy Kremla, wyruszył na wyprawę pod Moskwę. Odpowiadał za zaopatrzenie polskiej załozdy na Kremlu w posiłki i żywność. W 1612 r. ruszył do walki w celu odblokowania polskiej załozdy Kremla. Niestety, próba nie powiodła się mimo, że był już 500 metrów od pozycji polskich. Po wyjątkowo zażartych trzydniowych walkach Polacy musieli się wycofać spod Moskwy.

Rosyjski bojar. Rycina z połowy XVII w.
(Historia Polski w obrazach, red. E.
Olczak, Warszawa, Wydawnictwo
Demart, 2008, s. 95)

Walki z Rosją w 1818 r.

W 1616 r. hetman Chodkiewicz został mianowany Wojewodą wileńskim. W 1618 r. ponownie wyruszył na wschód. Jego armia dotarła pod Moskwę jednak pomimo szturmów nie udało się jej zdobyć. Zmagania zakończył rozejm w Dywiline w 1619 r.

Wojna polsko-turecka – 1620-1621.

W 1620 r. wybuchła wojna polsko-turecka. W jej pierwszym etapie polska armia doznała klęski w bitwie pod Cecorą. Zginął hetman wielki koronny Stanisław Żółkiewski a jego następcą hetman polny koronny Stanisław Koniecpolski trafił do niewoli. Sułtan zmotywowany zwycięstwem zapowiedział wyprawę na Polskę na 1621 r. Wówczas jedynym najwyższym stopniem po królu wodzem był wielki hetman litewski Jan Karol Chodkiewicz. Zebrał on armię i wyruszył przeciw Turkom i Tatarom. Towarzyszył mu królewicz Władysław Waza. Pod Chocimiem został założony warowny obóz, w celu obrony granic Rzeczypospolitej. Obóz był dobrze przygotowany do walki. Dodatkowo armię polską wpierali kozacy zaporoscy pod dowództwem atamana Piotra Konaszewicza Sahajdacznego.

Potyczka z Tatarami – obraz Maksymiliana Gierymskiego (Stępień H., Maksymilian Gierymski. Obraz i Słowo, Warszawa, Oficyna Wydawnicza Auriga, 1983, 88 s.)

Na obóz w broniony przez 30 tys. Polaków i 25 tys. Kozaków runęła armia w liczbie ok. 100 tysięcy Turków i Tatarów. Obrona dzieliła się na 3 odcinki: prawy – Stanisława Lubomirskiego, centralny – królewicza Władysława i lewy – Chodkiewicza. Wojska polsko-kozackie odpierały kolejne ataki nieprzyjaciół. Ponadto Tatarzy odcięli drogę wiodącą do Kamieńca, skąd docierały zapasy dla obrońców.

Janczarowie, piechota turecka.

Akwarela poł. XVII w.

(Historia Polski w obrazach, red. E. Olczak,
Warszawa, Wydawnictwo Demart, 2008,
s. 132)

Turcy atakowali głównie odcinek i obóz broniony przez Kozaków, którzy odpierali te ataki, a w trudnych momentach otrzymywali wsparcie sił polskich. Ataki spadały też na odcinek broniony przez Stanisława Lubomirskiego, ale tam Polacy poradzili sobie sami i odparli oblegających. Wkrótce zaczęło brakować żywności i paszy dla koni. Na szczęście w obozie przeciwników sytuacja była podobna. Dodatkowo w ostatnich dniach walk pogorszyło się zdrowie sędziwego hetmana Chodkiewicza. Kiedy na radzie 18 września upadła idea poddania twierdzy – ponieważ większość dowódców chciała się bić – hetman na krótko się ożywił, ale w kolejnych dniach jego stan znacznie się pogorszył.

Bitwa pod Chocimiem – obraz Józefa Brandta

(1000 faktów z historii Polski. Kopalnia wiedzy o historii naszego kraju, red. prow. M. Siwiec, Bielsko-Biała, Wydawnictwo Dragon, 2019, s.177)

23 września 1621 r. kiedy obrońcy wycofali się na nowe pozycje obronne, hetman przekazał buławę hetmanowi Stanisławowi Lubomirskiemu i wkrótce zmarł. Śmierci nie udało się ukryć. Nie złamało to jednak ducha obrońców. Odpierali oni kolejne szturmy. Dopiero 29 września wobec braku prochów walki ustały.

Jan Karol Chodkiewicz –
obraz Juliusza Kossaka
(Wisner H., Rokosz Zebrzydowskiego,
Kraków, Krajowa Agencja
Wydawnicza, 1989, 80 s.)

Ciało hetmana po obronie obozu pod Chocimiem złożono w Kamieńcu Podolskim. Pogrzeb odbył się w Ostrogu, czyli w dobrach jego młodej żony. Hetman chciał być pochowany w Kretyndze, gdzie spoczywało ciało jego pierwszej żony.

Obecnie w Boguszowicach – dzielnicy Rybnika działa 17. Męska Drużyna Harcerska im. Jana Karola Chodkiewicza. Ostatni potomek Jana Karola, również Karol, walczył w III Powstaniu Śląskim w 1921 r. i zginął w zażartym boju pod Wysoką jako jeden z kadetów lwowskich – 300 lat po swoim sławnym przodku .

Atak husarii – obraz Juliusza Kossaka

(Rosik S., Poczet polskich królów i książąt, Wrocław, Wydawnictwo Dolnośląskie, 2004, 300 s.)

Literatura

1. 1000 faktów z historii Polski. Kopalnia wiedzy o historii naszego kraju, red. prow. M. Siwiec, Wydawnictwo Dragon, Bielsko-Biała, 2019.
2. Borucki, M.: Historia Polski do 2010 roku, Warszawa : "Mada", 2010.
Pińczów - Czytelnia: sygn. 27522;
3. Historia Polski w obrazach, red. E. Olczak, Wydawnictwo Demart, Warszawa, 2008.
4. Kienzler I.: Chocim 1621, Warszawa, 2014.
5. Косенко Л.: Козаки. Факти, міфи, коментарі. Лицарський орден України, Київ, 2007.
6. Leśniewski S.: Hetmani Polscy i Litewscy. Leksykon, Kluki, 2010.
7. Mleczek, T.: Obertyn 1531, Warszawa, 2015.

Literatura

8. Nagielski M.: Warka 1656, Warszawa, 2015.

9. Pajewski, J.: Buńczuk i koncerz : z dziejów wojen polsko-tureckich, Warszawa, 1983.

Pińczów - Wypożyczalnia: sygn. 17919;

10. Podhorodecki, L.: Chocim 1621 : z historii polskiego oręża, Warszawa, 2015.

Pińczów - Wypożyczalnia: sygn. 31061;

11. Rosik S.: Poczet polskich królów i książąt, Wrocław, 2004.

12. Stępień H.: Maksymilian Gierymski. Obraz i Słowo, Warszawa, 1983.

13. Wielka księga królów i prezydentów Polski, red. J. Ilg, E. Spadzińska-Żak, J. Szewczyk, 14. Wydawnictwo Arkadia, Chorzów, 2012. 249

14. Wisner, H.: Kircholm 1605 : triumf polskiej jazdy, Warszawa, 2016.

Pińczów - Wypożyczalnia: sygn. 31060;

Literatura

15. Wisner, H.: Rokosz Zebrzydowskiego, Kraków, 1989.

16. Woliński, J.: Z dziejów wojen polsko-tureckich , Warszawa, 1983.

Pińczów - Wypożyczalnia: sygn. 17967;

17. Zielińska, T.: Poczet polskich rodów arystokratycznych, Warszawa, 1997.

18. Żygulski Z.: Hetmani Rzeczypospolitej, Kraków, 1994.

Źródła elektroniczne:

Artur Grottger Ottyniowice na Podolu 1837 - Amélie-les-Bains 1867 [online],
[dostęp: 16 września 2021], Dostępny w Internecie:

http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Grottger/Grottger_2.htm

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ !